

Демчук Р. В.

«НА ПОРОЗІ НАШИХ ДНІВ...»: ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ ПАВЛЕНКА, КУЛЬТУРОЛОГА

Статтю присвячено кандидату історичних наук, доктору філософських наук, професору Юрію Віталійовичу Павленку (1957–2012). Вічна йому пам'ять.

Ключові слова: Ю. В. Павленко, культура, кафедра культурології, пам'ять.

*На порозі наших дней
Неизбежно мы встречаем,
Узнаем и обнимаем
Наших истинных друзей*

Ю. Ким
«Девятнадцатое октября». 1973 р.

Юрій Павленко завжди з пошаною згадував і писав про своїх видатних попередників та сучасників: А. Тойнбі, Г. Спенсера, В. Вільденбандта, В. Генінга, М. Брайчевського, О. Погорілого, С. Кримського [5, с. 748–759].

У минулому випуску «Наукових записок НаУКМА» було вміщено статтю Павленка, присвячену спадщині М. Чмихова [8], нині згадуємо вже про нього самого. Про Юрія писатимуть багато і як про вченого-енциклопедиста нового типу, автора багатьох монографічних праць з різноманітних галузей гуманітарного знання, серед яких «Історія світової цивілізації», що сама сягає світового рівня [5], і як про головного редактора культурологічних часописів «Collegium» та «Софія», і як про поета, і як про щирю людину, гостинного господаря. Дійсно, все це – про нього, й це тільки здійснене, оприлюднене, а скільки ще залишилося незавершеного, а задуманого?

Важко писати у минулому часі про друга... Хіба можливо передати у форматі статті задоволення від безпосереднього спілкування з інтелектом такого рівня, круговерть його блискучих ідей та здогадок, що мимохідь розсипалися так щедро? Хіба, водночас, зустрінеш таку делікатність у прагненні, бодай, не образити наукового опонента, а коректно, хоч і майстерно, переконати; не знехтувати початківцем або студентом, а підтримати, порадити, навчити?

Варто згадати про Юру як про особистість, з котрої фактично розпочалася вітчизняна культурологія. Саме тепло його оселі, той домашній семінар у 80-ті роки минулого століття, що згуртував талановиту молодь, можна вважати неформальним витоків гуманітарного знання нового типу, яке конституювалося на противагу вкрай набридлому «марксизму-ленінізму». Перефра-

зуючи славнозвісну «бардівську» пісню, яка тоді натхненно співалася під гітару, можна стверджувати:

*Под твоей приветной сенью
Научились мы вполне
Безоглядному веселью,
Бескорыстному доверью,
Вольнодумной глубине.*

Культурологія як дослідницький напрям komponує культурну реальність, розпорошену по різних предметних царинах гуманітарного знання, онтологізуючи культуру як цілісність. Існує відповідне визначення культури, що належить Зігмунту Батману: «Культура – це місток, що єднає час із вічністю», де культура тлумачиться як земна домівка та втілення вічності, прихисток від тиранії моменту. Дійсно, у східноєвропейських мовах термін «культура» має релігійні корені. Проте наразі в суспільстві, як на мене, є актуальним розподіл на умовно «високу» культуру (еталонних зразків), або «культуру пам'яті», яка руйнується, бо не витримує пресингу з боку умовно «низької» культури, або «культури забуття», що ґрунтується на цінностях масового спожитку, обумовлених принципами задоволення (опозиція за З. Фрейдом). Сьогодні «низька» культура, що експлуатує вільний час, підпорядковує собі страгу культури «високої», фактично вбудовуючи її в потреби мас-медійної сфери. «Висока» культура нині належить вузькому колу знавців. Її носії (високого, але технологічно незатребуваного знання), наразі є людьми «секти». Не те, щоб плоди їхньої праці не використовують, але оцінюють за вартістю на ринку розваг. Адже в споживацькій культурі вищі естетичні та духовні цінності якщо не відмінено, то стерилізовано ринковими потребами. Головне там – володіти «техне», вмінням



Рис. 1. На плацу біля першого корпусу НаУКМА: Юрій Павленко, Руслана Демчук, Ольга Петрова, Вадим Зубко, Оксана Бондарець. 1997 р.

надавати задоволення, що апріорі гарантує попит та реалізацію культурного продукту. «Висока» культура скорочується, втрачає свій інтелектуальний ресурс, причому – назавжди. Реалії сьогодення: великий бізнес «низької» культури, її плінність і лише посмертне визнання видатних носіїв культури «високої», що створювали ресурс майбутнього.

Інституалізація культурології на теренах України відбулася у формі відповідної кафедри в Києво-Могилянській академії, де були зібрані як викладачі-сумісники дійсно вітчизняні інтелектуали: М. В. Попович, С. Б. Кримський, В. Л. Скуратівський, Г. Г. Почепцов та інші. У 1994–1996 рр. кафедру культурології очолював Б. О. Парахонський, один зі співавторів монографії «Епістемологія культури», спеціаліст у галузі семіотики [1]. Коло однодумців, друзів, співавторів стало тим зо-

середженням культурологічної рефлексії, що згодом трансформувалася як у наукові праці, так і у відповідні курси. Саме це сприяло структуризації не тільки культурологічної науки, а й культурології – навчальної дисципліни, адже освіта є цілеспрямованим входженням людини в культуру. Ю. Павленко розробив і читав на кафедрі курси «Історична етнологія України», «Історія культури близького Сходу», «Соціокультурний розвиток людства» (ч. 1), «Стародавні цивілізації Сходу», «Культура і цивілізація», «Формування та розвиток давніх цивілізацій». На базі зазначених курсів було створено авторський підручник: «Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства», що став першою систематизованою спробою протиставити п'ятиформаційній схемі історичного розвитку,



Рис. 2. На науковій конференції в м. Судак: Юрій Лосицький, Світлана Гузенко, Руслана Демчук, Юрій Павленко. 2002 р.

що загалом панувала на пострадянському просторі, підхід, заснований на принципах стадійності, полілінійності та цивілізаційної дискретності. Така нестандартна інтерпретація історичного процесу не лише дала змогу значно поглибити уявлення про цивілізаційний розвиток людства, а й відкрила неабиякі можливості для подальшого філософського осмислення зазначеної проблеми [6].

Багато творчих зусиль Юрій віддав нашій кафедрі. В межах наукової теми кафедри культурології «Моделі світу в історії цивілізаційного розвитку людства» він опублікував монографію «Передісторія давніх русів у світовому контексті» [3]. Юрій Павленко став відповідальним редактором першої кафедральної збірки наукових праць «Культурологічні студії» (пам'яті М. Чмихова), проблематика якої охопила широкий культуроло-



Рис. 3. В художній майстерні Ольги Петрової. У центрі сидять: Сергій Нікішенко, Руслана Демчук, стоїть Юрій Павленко. 1996 р.



Рис. 4. Біля Богородиці Пирогощі: Оксана Бондарець, Ігор Пістрій, Руслана Демчук, Олександр Івашина, Юрій Павленко, Ольга Петрова. 1997 р.

гічний сегмент і відтинок часу від первісності до постмодернізму [2], та постійним дописувачем кафедральних часописів «Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури», «Магістеріум. Культурологія».

Юра дуже любив дошукуватися витоків власного родоvodu, що сягав козацьких часів, проте ідентифікував себе, насамперед, з «київською культурою», тому охоче писав про історію та атмосферу рідного міста.

Київ він розглядав як семіотичний феномен або текст, що кодує мовою просторово-матеріального середовища уявлення про культурний лад буття. У 1998 р. кафедру культурології очолив професор О. В. Погорілий, улюблений університетський викладач Павленка. Під його керівництвом та патронатом Київської міськради протягом трьох років (з 2001) кафедра вела наукову тему: «Культурна історія Києва з найдавніших часів і до наших днів», підсумком якої стала монографія Ю. В. Павленка «Нарис історії Києва» [7].

Найважливішим для Юрія, як на мене, все-таки залишалося неформальне, творче спілкування з друзями, колегами, студентами. Генерація й циркуляція ідей у його товаристві надихала послідовників та учнів. Юрій Віталійович охоче керував численними курсовими та дипломними роботами студентів кафедри культу-

рології, мав аспірантів, докторантів. Багато з них, у тому числі і автор цих рядків, завдячували Павленку підтримкою на обраному науковому шляху.

На жаль, все скінчилося так, як передчувалося тоді, «на порозі наших днів»:

*Грянет бешеная вьюга,
Захочет серый мрак
И – спасти захочешь друга,
Да не выдумаешь – как...*

Смерть передчасно перервала віртуозну творчість, котра, насправді, була титанічною працею, реалізованою у потужній спадщині, що чекатиме на власних дослідників. Наявна дилема «тимчасове – вічне» обумовлює актуальність культурології, яка стимулює інструментальний аспект питання «що обрати?». Причому вибір здійснюється як конструктивна можливість людини, проте не засобами залякування або обману (як політика та ідеологія), й не засобами апеляції до споживацького інтересу (як ринкова економіка), але спираючись на внутрішні духовні пріоритети, керуючись принципом свободи. Наразі, цариною свободи людини і є культурою посеред світу природної необхідності та божественної напередвизначеності. Свобода – це такий простір культури, де неодмінною умовою є творчість, поклик, самовизначення, тобто життя духу. Юрій зробив свій вибір, співвимірний масштабу його особистості. Чи був він щасливий з цього? Тут варто навести його власні роздуми:

*Печали, скорби и труды...
За что, Господь, такая милость?
За что, поведаешь ли Ты,
Мне тайны мира приоткрылись?
Чем славен был в том бытии?
Во что уверовал? Что предал?
Когда кому какие беды
Сулят деяния мои?
И чем закончится мой путь?
Увижу ли когда-нибудь
Зарницу призрачного счастья?
Пусть поздно, пусть не для меня,
Пусть – после смертного огня,
Последним ответом участия [4, с. 95].*

Від світанку культури людство пов'язувало процес пізнання з пошуком безсмертя (вічного існування), що засвідчує шумерський епос про Гільгамеша – «Того, хто все бачив». Герой, який діяв за межею людських можливостей, так і не досяг своєї утилітарної мети, але все-таки став безсмертним: ми весь час звертаємося до його мандрів, дошукуючись там щораз нових смислів. Так само Юрій Віталійович Павленко власним життєвим шляхом дістався незабуття.

Література

1. Крымский Г. Б. Эпистемология культуры. Введение в обобщенную теорию познания / С. Б. Крымский, Б. А. Парахонский, В. М. Мейзерский ; відп. ред. М. В. Попович. – К. : Наук. думка, 1993. – 215 с.
2. Культурологічні студії. – Вип. 1 / Відп. ред. Ю. В. Павленко. – К. : ВД «КМ Academia», 1996. – 296 с.
3. Павленко Ю. Передісторія давніх русів у світовому контексті / Ю. В. Павленко. – К. : Фенікс, 1994. – 400 с. : іл.
4. Павленко Ю. В. Исповедь подпольного человека. Четыре свитка скорбных сонетов и сонетоподобий с прологом и эпилогом / Ю. В. Павленко. – К. : Феникс, 2004. – 446 с.
5. Павленко Ю. В. История мировой цивилизации. Философский анализ / Ю. В. Павленко. – К. : Феникс, 2002. – 759 с.
6. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства : навч. посібник. – вид. 3-тє, стереотип. / Ю. В. Павленко ; відп. ред. та автор вст. слова С. Кримський. – К. : Либідь, 2001. – 360 с.
7. Павленко Ю. В. Нарис історії Кисва / Ю. В. Павленко. – К. : Феникс, 2004. – 480 с.
8. Павленко Ю. В. Світоглядні засади космоархеологічної концепції Миколи Чмихова / Ю. В. Павленко // Наукові записки НаУКМА. – Т. 127. Теорія та історія культури. – К., 2012. – С. 19–25.

R. Demchuk

“ON THE EVE OF THE DAY...”: IN THE MEMORY OF YURIY PAVLENKO, CULTURAL STUDIES

This article is devoted Yuri V. Pavlenko (1957–2012), PhD, Doctor of Philosophy, Professor. Eternal memory to him.

Keywords: Y. V. Pavlenko, culture, Department of Culture, memory.

Матеріал надійшов 11.10.2012